

**Konferencja na temat historii niemieckiego obozu koncentracyjnego i ciężkiego więzienia
Sonnenburg w dniu 13 września 2013 w Słońsku – Grupa robocza do spraw historii obozu
koncentracyjnego i ciężkiego więzienia Sonnenburg przy berlińskim VVN-BdA zaprasza do
współpracy**

W latach 2012–2013 berliński oddział Stowarzyszenia Ofiar Prześladowanych przez Reżim Nazistowski – Zrzeszenie Antyfaszystów (Vereinigung der Verfolgten des Naziregimes – Bund der Antifaschistinnen VVN-BdA) z okazji rocznicy zakończenia wojny zapraszał wielokrotnie polskich kombatantów do Berlina, by uczcić udział Polaków w wyzwoleniu Europy od niemieckiego faszyzmu. Tą polsko-niemiecką współpracę berliński VVN-BdA pragnie kontynuować przy organizacji wspólnej konferencji na temat wczesnego obozu koncentracyjnego, a następnie ciężkiego więzienia karnego Sonnenburg. Wspólnie z polskimi partnerami w Słońsku pragniemy odkryć Sonnenburg na nowo, jako ważne historycznie miejsce europejskiego ruchu oporu i wydobyć to miejsce z zapomnienia poprzez uczczenie ofiar popełnionych w tym miejscu zbrodni. Obóz koncentracyjny Sonnenburg znajduje się niecałe 100 kilometrów od Berlina.

Od 3 kwietnia 1933 do 23 kwietnia 1934 roku w Sonnenburgu znajdował się obóz koncentracyjny, który utworzono na terenie byłego ciężkiego więzienia karnego, zamkniętego uprzednio w 1931 roku ze względu na katastrofalne warunki sanitarne. W grupie ponad 1000 więźniów przeważali komuniści, ale były tam również tak znane osobistości, jak noblista Carl von Ossietzky, pisarz Erich Mühsam oraz adwokat Hans Litten i wielu innych. Ze względu na nadzwyczajną brutalność strażników obóz koncentracyjny Sonnenburg szybko zyskał, w wyniku publikacji za granicą relacji zbiegłych więźniów, w opinii światowej przydomek „piekła tortur”. Od 1934 roku kompleks budynków ponownie służył jako ciężkie więzienie karne. W starych murach więźniowie głodowali i marzli oraz zmuszani byli do pracy przymusowej. Liczba zmarłych przewyższała znacznie przeciętną umieralność w podobnych niemieckich więzieniach. Od 1942 roku w ramach akcji „Noc i Mgła” do Sonnenburga trafiali członkowie ruchu oporu z niemalże całej okupowanej Europy. Wielu z nich znalazło się w grupie ponad 800 osób, które w nocy z 30 na 31 stycznia 1945 roku, na kilka godzin przed wyzwoleniem więzienia przez Armię Czerwoną, zostało zamordowanych przez oddział SS na dziedzińcu więzienia. Ze względu na popełnione tu haniebne zbrodnie Słońsk stał się europejskim miejscem pamięci.

Zbrodnie te do dnia dzisiejszego nie zostały rozliczone. Popełnione tu przestępstwa przeciwko ludzkości oraz ścisła współpraca pomiędzy Ministerstwem Sprawiedliwości i gestapo zostały ujawnione w roku 1947 podczas postępowań toczących się przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości w Norymberdze. Skazany w ramach śledztwa na dożywocie sekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, Herbert Klemm, już po trzech latach został zwolniony. Wielu z pracowników więziennych uczestniczących w torturowaniu więźniów w Sonnenburgu, jak Emil Krause czy Wladislaus Tomschek mogli po wojnie bez przeszkód kontynuować swą pracę w więzieniach Republiki Federalnej, aż do osiągnięcia wieku emerytalnego. Federalny system sprawiedliwości nie był zainteresowany rozliczeniem winnych popełnionych zbrodni. Dobitnie wskazuje na to także fakt uniewinnienia morderców odpowiedzialnych za przeprowadzenie masakry więźniów – byłego kierownika oddziału gestapo z Frankfurtu nad Odrą, Heinza Richtera oraz dowodzącego oddziałem egzekucyjnym SS, Wilhelma Nickela w tak zwanym procesie kilońskim w 1971 roku. Międzynarodowe organizacje zrzeszające byłych więźniów, VVN oraz Komitet Bojowników Antyfaszystowskich w ówczesnym NRD protestowały w tej sprawie bez skutku.

Dlaczego Sonnenburg był przez długi czas w obu niemieckich państwach w dużej mierze nieznaną? Publikacje Przemysława Mnichowskiego oraz luksemburskiego badacza André Hohengartena z lat siedemdziesiątych nie zostały szeroko recypowane przez badaczy w literaturze przedmiotu. Także artykuły Klausa Drobischa oraz Kaspara Nürnbergera w publikacjach zbiorowych z lat dziewięćdziesiątych nie zostały pogłębione przez historyków systemu więziennictwa III Rzeszy.

Z inicjatywy polskiego prokuratora Przemysława Mnichowskiego, kierownika Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Zielonej Górze oraz dzięki wsparciu społeczeństwa obywatelskiego Słońska i regionu w 1974 roku utworzono muzeum. Organizacje zrzeszające byłych

więźniów przekazały zdjęcia oraz dokumenty na poczet przygotowywanej wystawy. Byli więźniowie brali także udział w uroczystym otwarciu muzeum dla zwiedzających. W 1988 roku odbyło się w Słońsku polsko-niemieckie sympozjum ku czci Carla von Ossietzkiego. Organizacja sympozjum po polskiej stronie należała do Wojewódzkiego Komitetu Pokoju z Zielonej Góry. Brał w nich udział także Przemysław Mnichowski. Z niemieckiej strony udział w przygotowaniach wzięli działacze zachodnioniemieckiego ruchu na rzecz pokoju oraz Liga Praw Człowieka.

Organizowane od 2002 roku obchody rocznicy upamiętnienia ofiar masakry w imponujący sposób kultywowane jest przez społeczeństwo gminy Słońsk. W uroczystościach tych od 2009 roku biorą także udział działacze berlińskiego oddziału VVN-BdA. W wyniku przeprowadzonych rozmów z wójtem gminy Słońsk powstał pomysł, by przeprowadzić wspólnie konferencję w Słońsku. Po wielokrotnych spotkaniach roboczych z przedstawicielami gminy wymieniliśmy także pierwsze propozycje aranżacji przyszłej wystawy w zrekonstruowanym muzeum. Na zaproszenie berlińskiego VVN-BdA odbyło się również spotkanie polskich przedstawicieli w Berlinie połączone ze zwiedzaniem nowoczesnych aranżacji wystawowych w ważnych miejscach pamięci. Duże wrażenie na polskich gościach pozostawiła wystawa nowo utworzonego miejsca pamięci Byłego Więzienia SA Papestrasse w Berlinie.

W ramach obecnego Roku Pamięci w Berlinie „Zniszczona Różnorodność” berliński VVN-BdA pragnie za pośrednictwem konferencji w Słońsku przypomnieć problematykę związaną z zapomnianym berlińskim obozem koncentracyjnym Sonnenburg. W godzinach przedpołudniowych 13 września, po pierwszych wystąpieniach na temat historii obozu koncentracyjnego i więzienia Sonnenburg, głos zabiorą członkowie rodzin byłych więźniów Sonnenburga. Po południu pragniemy wspólnie dyskutować o formach upamiętnienia i uczczenia ofiar Sonnenburga w Słońsku i Berlinie po 1945 roku. Ponadto pragniemy wymienić się pierwszymi spostrzeżeniami na temat koncepcji wystawowej i uwzględnieniu w niej pracy młodzieży.

Mamy nadzieję, że zarówno historycy z Polski, jak i Niemiec podchwycą temat i uda nam się pobudzić młodzież oraz uczniów z obu krajów, by rozwinać w tej dziedzinie wspólne projekty. Warto podjąć prace nad wskrzeszeniem międzynarodowych warsztatów historycznych i wymiany młodzieżowej.

W ramach pracy w naszej grupie roboczej do spraw Sonneburga zbieramy obecnie materiały zdjęciowe, dokumenty byłych więźniów z prywatnych zbiorów, jak też dokumenty znajdujące się w niemieckich i polskich archiwach. Dużą pomocą w naszym zaangażowaniu na rzecz opracowania dotychczas zaniedbanej historii obozu byłoby długofalowe wsparcie Senatu Miasta Berlina oraz Rządu Kraju Związkowego Brandenburgi. Pomoc ta mogłaby zaowocować również wydaniem pierwszej monografii o obozie koncentracyjnym i ciężkim więzieniu Sonnenburg w latach 1933–1945.

Więcej informacji oraz zgłoszenia na stronie projektu grupy roboczej: http://berlin.vvn-bda.de/sonnenburg_slonsk/

dr Hans Coppi, przewodniczący berlińskiego oddziału Stowarzyszenia Ofiar Prześladowanych przez Reżim Nazistowski – Zrzeszenie Antyfaszystów (Vereinigung der Verfolgten des Naziregimes – Bund der Antifaschistinnen VVN-BdA)

Kamil Majchrzak, redaktor polskiej edycji miesięcznika „Le Monde diplomatique”

Grupa robocza do spraw historii obozu koncentracyjnego i ciężkiego więzienia Sonnenburg przy berlińskim VVN-BdA

Berliner VVN-BdA

Mehring-Platz 1

D-10243 Berlin

Tel. 030 297 841 78

Email: berlin@vvn-bda.de